

15. MORÁLNÍ A NÁBOŽENSKÝ VÝVOJ

VÝVOJ MORÁLNÍHO VĚDOMÍ A JEDNÁNÍ – Lawrence Kohlberg

1. stadium – předkonvenční úroveň:

Typ I. Heteronomní stadium: dítě je plně zaměřeno na **poslechnutí či neposlechnutí dospělého** a na následující **odměnění nebo potrestání** – dodržuje nařízení pouze, pokud je **autorita přítomna**.

Typ II. Stadium naivního instrumentálního hédonismu: dítě jedná **konformně**, ve shodě s určitými **příkazy a zákazy**, protože za to **očekává určitou výhodu** nebo předpokládá, že se vyhne nějaké nepříjemnosti – dodržuje nařízení, i když **není autorita přítomna**.

2. stadium – konvenční úroveň:

Typ III. Morálka „hodného dítěte“: dítě jedná tak, jak se od „**hodného**“ dítěte **očekává** – mravní jednání slouží k vytvoření nebo **udržení dobrých vztahů**, důraz je položen na **soulad mezi lidmi**.

Typ IV. Morálka svědomí a autority: dítě jedná podle sociálních norem proto, aby **předešlo kritice autoritativních osob**, a tak současně **předešlo pocitům viny**, za něž by je odsuzovalo vlastní **svědomí**.

3. stadium – postkonvenční úroveň:

Typ V. Morálka jako forma určité společenské smlouvy na straně jedné a individuálních práv na straně druhé: člověk uznává, že **práva jednotlivce i celého společenství** mají být chráněna a respektována, chová se ve **shodě se společenskými normami** proto, aby si zachovalo **uznání nezúčastněného pozorovatele**, který jednání posuzuje z hlediska **obecného dobra**.

Typ VI. Morálka vyplývající z univerzálních etických principů: jedinec se nyní chová **shodně s normami** proto, aby **sám sebe nemusel odsuzovat**. **Obecné mravní principy platí pro všechny**, tedy i pro něho a **musí podle nich jednat**.

Pro **morální vývoj dítěte v rodině** je důležité **neklást** důraz na **mocenskou převahu vychovatele** nad vychovávaným (**tělesné tresty, hmotné odměny**) ani na **tresty prostřednictvím odnětí lásky** při neposlušnosti (**odmítání dítěte, nemluvení s ním** atd.). Rodič nebo učitel má používat diferencovaných **výchovných prostředků**, které vždy **odpovídají dané situaci** – může používat i **trestů**, ale vždy s **vysvětlením, odůvodněním** a s odkazem na následky toho či onoho jednání. Nejdůležitější je však každodenní, ustavičně se **opakující**, bezděčný, ale opravdu autentický **způsob interakce mezi všemi členy rodiny** – kde si lidé v rodině mohou **volně a nefalšovaně sdělovat své pocity a přání** (skutečná vzájemnost), dítě si uvědomuje, že samo **způsobuje svými činy dobro nebo zlo**, a že také oni mu mohou **bezděčně nebo záměrně pomáhat či škodit**, a snáze potom pochopí obecné mravní principy.

Kritika Kohlbergovy teorie

Carol Gilliganová – **morální problémy** jsou založeny na **problémech lidských vztahů**. Vnímání a **hodnocení lidských vztahů** se však liší **u mužů a u žen**, proto se i morální úsudky **žen liší od morálních úsudků mužů**. Úsudky **žen** souvisí s **pocitů empatie, soucitu** a zabývají se řešením skutečných (nikoli hypotetických) dilemat. Tato „odchylka“ od mužského etického principu spravedlnosti byla dlouho **hodnocena jako důkaz nižší úrovně morálního vývoje žen**. Ženy však častěji chápou morální problémy jako problémy péče a zodpovědnosti ve vztazích. Etika je u nich **zaměřena na sociální vztahy, na zodpovědnost vůči druhým a zejména na péči**. **Princip péče je rovnocenný** Kohlbergovu centrálnímu etickému principu spravedlnosti.

SPIRITUALITA

Ddefinice spirituality:

- Přesvědčení o vyšší síle přesahující člověka (Corveleyn a Luyten, 2005).
- Hledání smyslu, jednoty, propojenosti, transcendence a nejvyššího lidského potenciálu (Emmons a Crumpler, 1999).

Klíčový význam získala **myšlenka nenáboženské spirituality**. Tvrdí se, že **spiritualita je pojem širší než náboženství**, že **náboženství je jen jedním z projevů spirituality**.

Badatelé se shodují na tom, že **prožitková složka náboženství** (nebo spirituality, včetně náboženské) je **relativně univerzální**, **navzdory nekonečné rozmanitosti vnějších náboženských forem, nauk, obřadů, institucí** atd. Nápadné jsou zejména **shody v prožitcích mystiků různých náboženství**.

KONCEPCE NÁBOŽENSKÉHO ÚSUDKU FRITZE OSERA (1984)

Na **Piagetovu teorii** navazuje **Fritz Oser**, který se pokusil formulovat fáze **utváření náboženských myšlenkových struktur**, a to za respektování Piagetových výzkumů.

I. ABSOLUTNÍ CIZÍ URČENÍ. (Bůh ví, co dělá.) „Udělej, ať jsou všichni lidé dobří“.

Bůh je na tomto stupni chápán jako **jednostranná a poslední autorita**. **Člověk** je proti tomuto Bohu jen **cize určený, výkonný orgán**. Proto **musí člověk poslouchat**, jinak by **byl potrestán**. S postupným vývojem myšlení ale dojde ke **krizové zkušenosti**: **I lidé se mohou přičinit o své vlastní dobro**.

II. ROVINA ODPLATY. (Vztah výměny na základě smlouvy) „Jak já tobě – tak ty mně.“

Dítě už se **nevidí jen jako pasivní protějšek k Bohu**, ale začíná „jednat“, vstupuje **s Bohem do „výměnného obchodu“**. Důvěřuje ve svou schopnost **Boha uchlácholit a dobře ho naladit**. Častými „body jednání“ bývá **smlouvání o dobrou známku ve škole** nebo o **ztracený předmět**. **Krizovou zkušeností** je poznání, že například **zkouška dopadla špatně i přes intenzivní modlitby**, zatímco **soused v lavici, který se ani modlit neumí, dostal dobrou známku**.

III. SEBEURČENÍ. (Člověk chce své jednání sám posuzovat a zodpovídat za ně) „Bůh je pryč.“

Svět Boha a svět lidí jsou pojímány jako dva obvody, zcela **oddělené jeden od druhého**. **Člověk** se sám vidí jako **zcela odpovědný za zdar svého života**, protože **Bůh nemůže zasahovat do dění ve světě**, a to ani jako **trestající**, ani jako **pomáhající**. **Možná, že Bůh je**, ale to **nenámá pro život praktický význam**. I tento obraz světa a Boha se může dostat do **krize**: **Mladý člověk potká jiné lidi, které obdivuje a miluje**, kteří však svou **sílu pro život čerpají u Boha**. Jindy člověk pocítí, že **při všem úsilí a při nejlepší vůli nemůže vyřešit mnohé „poslední otázky“ svého života**.

IV. SVOBODA A PROZŘETELNOST. (Sebeurčení na straně jedné a vnímání Božího plánu na straně druhé)

Bůh je nyní **spatřován jako poslední příčina a původ světa**. Má **pro svět plán spásy**. **Boha lze vidět skrze znamení v přírodě, v kultuře a v lidské lásce**. Boží prozřetelnost je chápána jako **univerzální síla**, ale lidé už nejsou vůči ní **cize určeni**, naopak: **Svoboda Boží a svoboda člověka tvoří vzájemný vztah**.

V. MEZILIDSKÉ VZTAHY.

Když se na tomto stupni hovoří o **Bohu**, potom jenom tak, že i o **člověku se hovoří jako o cíli Boží lásky a svobody**. **Bůh je vnímán** na tomto stupni vždy ve **vztahu k lidské praxi svobody a lásky**. Již se zde **nemluví o Božím plánu spásy pro svět a člověka**, který by byl zaměřen **jednostranně ze strany Boha**. **Lidská svoboda a láska se stávají rozhodující místem, na němž se ukazuje Bůh**.

Lze dospět k ještě rozvinutějšímu obrazu Boha? **Z empirických výzkumů již další data nevzešla**. Přesto **Oser předpokládá ještě další stupeň**.

VI. UNIVERZÁLNÍ KOMUNIKACE A SOLIDARITA. (Naděje i v neúspěchu a utrpení.)

Poslední a nejvýše možný stupeň je dosažen tehdy, když je **prožívána skutečná solidarita bez hranic**. To znamená, když jsou spolu **zažity a překonány vina, bezpráví, smrt a utrpení**. To je však možné pouze

tehdy, když vyjdu z **Božího příslibu**, ze zkušenosti, z **bezpodmínečného uznání**, které nemohu vydat sám ze sebe, ale pouze přijmout.

Oserův model je často **podrobován kritice**, zejména proto, že příliš **zužuje náboženskost člověka na náboženský úsudek**, respektive **na představu Boha**. **Víra** je však postoj, který se **dotýká všech vrstev člověka**.